

FORBELSKÝ, Josef: *Svět se mnou, svět beze mě*
Academia, Praha 2013, 457 stran

Memoáry hispanisty a esejisty Josefa Forbelského se v mnohém vymykají svému obvyklému žánrovému ohraničení. Paměť zde není médiem osobní historie, ale spíše napětím mezi introspekci osobního mikrosvěta a reflexí proměn dobového horizontu. Před čtenářem defiluje nejen Forbelského zajímavé a lidsky přesvědčivé rozvětvené příbuzenstvo, které tvoří citové podloží autorova světa, ale i osoby a události (nejen) českých kulturních dějin druhé poloviny 20. století. Ani hermeticky uzavřené prostředí československé lidově demokratické a později socialistické republiky nebylo pro lidi, jako je Josef Forbelský, zcela neprodyšné. Míra této prodyšnosti ovšem závisela na míře zájmu konkrétních osob jinak hermeticky uzavřený svět komunismu prorážet.

Esej, pokud máme provizorně vytvořit pojmové uchopení tohoto jedinečného literárního útvaru, gravituje kolem několika zásadních otázek, z nichž ta první zazní hned v úvodu: *A nemáte strach, že jednou zemřete?* ptá se paměti autora oživaný hrdina své matky. Odtud i název: *Svět se mnou, svět beze mě*. Autor jím nejen vytyčuje půdorys svého vzpomínání, které je u něho sdílením kulturní paměti a dychtivým tázáním, ale také vyjadřuje dvojí distanci vůči světu i účast na něm. Svět je „můj“ svět, tedy svět „se mnou“, svět nazíraný a spoluvytvářený mou osobou a zároveň je to svět, který se obejde „beze mne“, a to nikoli až po mé smrti, ale už nyní, za mého života. Těmito dvěma póly vytyčil Forbelský ontologický paradox, zakoušený životem každého, kdo má účast na světě a kdo je schopen ho vnímat. Svět rozštěpený na jeho ovlivnitelnost (se mnou) a neovlivnitelnost (beze mne), na danost toho, co se událo a děje, a možnost tuto danost změnit. V té druhé poloze světa, tedy světa „se mnou“, se Forbelský jeví jako protagonista řady kulturních, dějinně politických dějů, který se ctí obstál v těch situacích, v nichž se člověk ocitá také proto, aby se neustále pokoušel o jejich spoluvytváření. Jen na nemnoha místech své strhující knihy Forbelský používá ich formu, vždy se spíše skromně skrývá v roli distancovaného vypravěče, a přesto jde o osobní, v tom nejlepší slova smyslu angažovanou výpověď, svědectví o době a lidech, kteří v ní otiskli výraznou stopu.

V katolictví zakotvený autor vnímá a sděluje své svědectví o světě v sobě i kolem sebe a víra pro něho není jen těžištěm, ale také perspektivou, jíž vnímá tento dvojí svět. Svět měněný účastí vypravěče a svět neproniknutelný a neovlivnitelný nejen ve své složitosti, ale zejména ve své rezistentní danosti. Toto těžiště je provázáno nejen citovými vazbami s domovem, který je ve Forbelského světě zakotven jedinečnou osobní, kulturně-historickou i politicko-historickou topografií rodných Skřivan. Tato obec není a je zároveň Forbelskému Tasovem v Demlově smyslu, protože jimi (tedy hodnotami, jež si zde osvojil) poměřuje zkušenost s ostatním světem, a zároveň tuto intimitu rodiště vytěsňují dimenze stále více se rozšiřujícího prostoru, vždyť hispanistův svět je rozepjatý do širokých kulturně-geografických souvislostí. Historické události širšího dosahu zpočátku zasahují spíše v ozvěnách, v útržcích, někdy až žánrových, v souladu s chlapeckým vnímáním, které své smysly obrušuje na předmětech a událostech intimního prostoru rodné obce. Jednotlivé kruhy světa mají dosah podle intenzity svého působení. A dějiny velkého světa představují nejzazší okruh toho, co zasahuje

vypravěče. S odpoutáváním od Skřivan, jimiž procházely dějiny – německá okupace, nacionalismem syčené násilí na Němcích či spíše jen německy hovořících spoluobčanech, sovětská přítomnost, normalizace – se kulturní a kulturně-historický svět, zejména ten literární, rozpíná až do hispánské, karibské a latinoamerické oblasti. Za vrchol tohoto pronikání do realit hispánského a hispanoamerického světa můžeme považovat Forbelského setkání s kubánským básníkem José Lezamour Limou.

Podobně, jako je rozvrstven svět, který doléhá na vypravěče/memoáristu, je i samotný text složen z několika vrstev. Tou základní je narativní rovina, líčení osudů vlastních i široké rodiny, dějů širšího světa Novobydžovska i Československa a Evropy. Druhou rovinou je kulturně-historická a politicko-historická vrstva. Hierarchicky nejvyšší je rovina esejisticko-úvahová, týkající se věcí nepodmíněných jen dobovým horizontem. Zde se Josef Forbelský projevuje jako výostný esejista, tedy ten, kdo zkoumá věci vyprávěním, narácí, jež osciluje mezi pojmy a obrazy.

Mikrodějiny se prolínají s makrodějiny, které se vlamují do intimity prostředí Skřivan, žánrovost vyprávění je vytěšňována epickým rozměrem vyprávění o „velkých“ dějinách. Až do Forbelského odchodu na vysokoškolská studia je přítomen v paměti vypravěče především mikrosvět jeho rodné obce, ale už na konci tohoto období do něj proniká celá řada osobností, některé prostřednictvím jiných osob jako malíř Bohumil Kubišta, či přímo, jako například překladatel *O zemi indijských pustošenin* od Bartolomé de las Casase František Gel nebo břevnovský opat Anastáz Opasek. Zlomem ve Forbelského životě, který znamenal proražení skřivanských kruhů, bylo studium na arcibiskupském gymnáziu. Nicméně zlomů je v knize celá řada a jejich objevování je úlohou spíše pro čtenáře.

Do textu je zakomponována řada medailonů, vystupují zde například příbuzný, generál Ladislav Forbelský, který bojoval s Rudou armádou Bély Kuna a který byl později za své angažmá v Českém svazu válečníků zatčen ruskými agenty a zemřel potupně po uplatnění retribučních zákonů v pankrácké věznici v roce 1946. Forbelského hodnocení tohoto spolupracovníka generála Lva Prchalý je zcela odlišné od většinového hodnocení historiků také proto, že hispanistovy úsudky jsou nuancovány a jejich odstínění nedovoluje příkře černobílou optiku, jaká je v české historiografii tak často doma. Skvěle jsou rovněž portréty jezuitských učených patres – například krásný a smutně dojemný medailon klasického filologa Pavla Opavského, poválečného ředitele arcibiskupského gymnázia v Praze (přestěhovaného do Bohosudova), zahynuvšího v komunistické internaci v roce 1952. Vystupuje zde i Foersterův žák, hudební skladatel Josef Vlach-Vrutický, a celá plejáda dalších.

Doba, která utvářela Forbelského život, není v jeho vzpomínkách vnějším rámcem, ale vnitřní reflexí, rozepjatou mezi věcnou registrací a hodnocením událostí a vzpomínkově profilovanými komentáři k duchu doby. Dvojitý svět Josefa Forbelského je literárně vybroušeným esejem, jedním z nejlepších svědectví o době v rozpětí první republiky až do konce komunistické diktatury a v neposlední řadě i úvahou – odpovědí na otázku vyřčenou na začátku knihy. Forbelského odpovědí je – čelit smrti životem naplněným vírou, prací na poli ducha a promyšlením toho, co je svět „beze mě“ i „se mnou“, jak autor pregnančně nazval rozštěp celistvého světa na dva póly.

♦ Michal Janata